

Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler: Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri

MİNE GENCEL BEK

Giriş

Bu çalışma, aile içi şiddet konusunda Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu'nun teknik, Avrupa Birliği'nin maddi katkılarıyla gerçekleştirilen ve Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yürütülen “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi” nin¹ “iletişim” bileşenine dair yürütülen yayımlanmamış araştırmanın bazı sonuçlarının (Gencil Bek, 2008) bir özeti niteliğindedir.² Burada tekrarlama olmaması için, konunun hukuk, eğitim, siyaset boyutlarına, devlet düzeyinde nasıl kurumsallaşıp hukuk alanında nasıl ele alındığına³ ancak bu

- 1 Proje hakkında genel bilgiler, aile içi şiddet konusundaki mevcut yasal mevzuat, şiddet türleri konusundaki açıklamalar için bkz. <http://www.aileicisiddet.net>.
- 2 Bu çalışma aslında Nermin Hocanın kendisiyle yapılan söyleşi, Türkiye’de kadın ve şiddet konusunda pek çok çalışma yapılmakla birlikte “eksik olan şey, bütün bu bilgileri kullanabilecek akıllı bir devlet politikasıdır” (Kabaş, 2010, s. 249) şeklindeki görüşünü teyid eden bir katkıdır. Henüz genç bir araştırma görevlisiyken katıldığım, Prof. Dr. Aysel Aziz koordinatörlüğünde yapılan ve bundan 17 yıl önce KSGM tarafından yayımlanan çalışmayı (Aziz, A. vd [1994] *Medya, Şiddet ve Kadın. 1993 Yılında Türk Basımında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi*, Ankara: KSGM) daha da genişleterek, üç bölümünü kendim yazdığım bir derleme kitap formatında 2008 yılında yine KSGM’ye, yayımlanmak üzere tarafından teslim ettim. Ancak o tarihten bu yana kurumun Yayın Komisyonu defalarca çalışmamızı incelediği halde, bazı çekinceler ileri sürerek bir nevi sansür uygulamış ve çalışmanın basılmasına izin vermemiştir. Bu çekincelerden birisi çalışmada eşcinselliği ele almayışımızı sınırlılık olarak belirten vurgumuz; ikincisi ise medyada yer bulan “töre cinayetleri”nin sadece Kürtler tarafından işlendiğine dair algının tarafımızca eleştirilmiş olmasıdır. Bu çok önemli vurguları yayından çıkarmadığımız için basılmasına izin verilmeyişi, ne yazık ki, devletin aslında yirmi yıla yakın süredir ileri gitmeyişi gerilediğini göstermektedir. Yine ne yazık ki bizim çalışmamız KSGM’nin yayımlamadığı tek çalışma da değildir.
- 3 Hem bu konularda hem de kadın hareketinin konuyla ilgili sürdürdüğü mücadeleye

çalışmanın konusuyla ilgili olarak değinilecektir.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010'da,⁴ genel olarak toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgül olarak da kadına yönelik aile içi şiddet konularında toplumsal farkındalık ve zihinsel dönüşüm sağlama hedefinin gerçekleştirilebilmesi için işbirliği içerisinde olunacak kurum ve kuruluşlardan birisi de medya kuruluşlarıdır. Eylem Planı'nda da belirtildiği gibi, kuşkusuz bu konuyla ilgili alternatif malzemelerin basılması ve yayılması için bir mecra olma anlamında medyanın olumlu bir potansiyeli vardır. Nitekim Türkiye'de son yıllarda medya pek çok kampanyayı duyurmakta, hatta bizzat desteklemektedir. Medyanın kadın hareketi ve gündemini kamusal olarak görünür kılma gibi önemli bir misyonu olduğu ve bunu zaman zaman başarılı örneklerle yerine getirdiği kesindir. Öte yandan medya, Mojab ve Abdo'nun (2006, s. 3) söylediği gibi, "eril toplumsal cinsiyetin egemenlik uygulama *sistemi* veya *rejimi*"⁵ olan ataerkilliğin üretildiği ve yeniden üretildiği toplumsal güçler ve kurumlardan sadece birisidir. Medyanın gücü, ilişkili olduğu diğer toplumsal kurumların bilgisini ve bakış açısını sunmakla, toplumun uzantısı olmakla sınırlı kalmaz, aynı zamanda bunları pekiştirme ya da dönüştürmeyi de içerir. Silveirinha'nın (2007, s. 69) Habermas'a yönelik eleştirisinden hareket-

nin tarihsel dökümü konusunda bkz. Altınay, A.G. ve Arat, Y. (2008) *Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Metis (çalışma TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir) ve Nazik Işık, S. (2002) "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler," *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. A. Bora ve A. Günal, s. 41-72, İstanbul: İletişim. Son yıllarda yapılan yasal değişikliklere ilişkin bilgilendirici ve değerlendireci bir çalışma için bkz. Kerestecioğlu, F. (2007) "Hukuk-Basın İlişkisi ve Kadınlara İlişkin Yasal Değişiklikler," *Kadın Odaklı Habercilik*, der. S. Alankuş, s. 67-84, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları. Ayrıca KAMER deneyimi için bkz. Akkoç, N. "Diyarbakır Ka-Mer'in Kuruluş Hikâyesi ve Yürüttüğü Çalışmalar," *90'larda Türkiye'de Feminizm*, der. A. Bora ve A. Günal, s. 205-16, İstanbul: İletişim.

- 4 Bkz. TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010*, Ankara, s. 27.
- 5 Bu çalışmada, Türkiye'deki görece yaygın kullanımı nedeniyle "ataerkil" kavramı seçildi. Erkeklik ve kadınlık konusundaki yaygın kabuller ve dönüşüm olanaklarını araştırdıkları çalışmalarında görüşmecilerin uğradığı şiddet ve ayrımcılığı "öznellik kapasitesinin örselenmesi" olarak tanımlayan Aksu Bora ve İknur Üstün (2005, s. 13, 41) ise ataerkillik yerine cinsiyet rejimi kavramını kullanırlar. Bunun nedeni olarak cinsiyet rejiminin toplumsal cinsiyetle daha ilişkili olmasını ve araştırdıkları algı ve zihniyet yapılarının modern öncesindeki kalıntıları yerine tam da modernlikle uyumlu olmasını belirtirler. Ataerkillik yerine "cinsiyet rejimi" kavramını kullanan bir başka çalışma için bkz. Sancar, S. (2004) "Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi," *Doğu-Batı*, sayı: 29 (7), s. 197-211.

le söylediği gibi, medyanın işlevi sadece kamuya çeşitli görüşleri yaymak değildir, medyanın bizzat kendisi de kamusal tartışmayı biçimlendirir. Uluslararası toplumun epeydir gündeminde olan medya ve kadın konusu, özellikle 1995 yılındaki Birleşmiş Milletler Pekin toplantısından sonra, 1998 yılındaki Ulusal Eylem Planı'nda da görüldüğü gibi, Türkiye'de de son yıllarda resmi platformların gündemlerine girmeye başlamıştır. Türkiye'de kadına yönelik şiddetin önlenmesinin bir devlet politikası olduğunu vurgulayan 4 Temmuz 2006 tarihinde yürürlüğe giren (2006-17 sayılı) Başbakanlık Genelgesi'nde de (Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler) ve KSGM'nin 2007-2010 Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda da medya, çözüm önerilerinde işbirliği yapılacak kurumlardan birisi olarak sayılır.

Medya ve Aile İçi Şiddet Üzerine Araştırmalar ve Tartışmalar

Medya ve kadın üzerine yapılan çalışmalardan çoğu medyada kadının temsili üzerine odaklanır. Temsil meselesi günümüzde, sadece eşit haklar ve olanaklar konusunda değil sembolik düzlemde de mücadele veren kadın hareketi için önemli alanlardan birisi olmuştur (van Zoonen, 1994, s. 12). Medyada ağırlıklı yok sayma, önemsizleştirme, olumsuzlama, kurbanlaştırma ya da suçlama şeklinde (Cuklanz, 2006, s. 336), görülen bu hâkim temsil biçimleri kadına yönelik şiddetle ilgili medya ürünlerinde de karşımıza çıkar.⁶ Şiddet ve toplumsal cinsiyet ilişkisi haberlerde toplumsal inşa perspektifinden araştırılırken, televizyon programlarının analizinde ise kültürel çalışmalardan yararlanılmakta, böylece medya metinlerinin kültürel bağlam içindeki rolü, anlamların iktidar ile ilişkisi sorgulanmaktadır. Bu çalışmalarda şiddet çoğunlukla suç, dedektif öykülerine dayanan kurmacalar ve TV filmlerinde araştırılmış, dünyada şiddet ve erillğe dair var olan tanımlamalarla bu metinlerdeki arasında bağlantılar gözlenmiştir (Cuklanz, 2006, s. 339).

Uluslararası literatüre bakıldığında kadına yönelik şiddet araştırmalarında en yaygın olarak işlenen konunun ise, medyanın en çok görünür kıldığı şiddet türlerinin, tecavüz ve cinsel saldırı olduğu görülür (Cuklanz, 2006, s. 337). Pek çok çalışma, kurmacalarda tecavüzcülerin anormal, sosyopat, sapık, şeytan

6 Burada ağırlıklı şiddet boyutuyla ele alınacak cinsiyetçiliğin medyadaki diğer tezahürleri konusunda ayrıntılı bilgi içeren ve genel olarak medya, popüler kültür ve kadın konusundaki bellibaşlı araştırmaları ve tartışmaları sunan Türkçe kaynaklar için bkz. İrvan, S. ve Binark, M., der. ve çev. (1995) *Kadın ve Popüler Kültür*, Ankara: Ark; Timisi, N. (1996) *Medyada Cinsiyetçilik*, TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Genel Müdürlüğü, Ankara. Ayrıca bkz. Binark, M. ve Gencel Bek, M. (2007) *Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Kuramsal Tartışmalar ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon, s. 147-206.

şekillerinde temsil edildiğini ortaya koymaktadır (Cuklanz, 2006, s. 339-40). Kurmacaların yanı sıra, filmler ve video kliplerde de analiz edilen cinsel şiddetin⁷ temsilinin analizi ise en çok haberlerdeki temsil üzerinden ele almaktadır.

Haberlerde Şiddete Uğrayan Kadınlar:

Masum Kurbanlar ya da Hak Edenler

Meyers (1997, s. 28), araştırmacıların ancak son 15 yılda kadına yönelik şiddetle ilgili feminist kuramla, haber metni çalışmalarını bir araya getirmeye başladığını söyler. 1970'lerin ortalarına kadar Amerikan medyasında aile içi şiddetle ilgili haberlere rastlanmıyordu (Kitzinger, 2004, s. 15). Yapılan çalışmaların çoğunun, medyada hâkim temsil olan yabancılar tarafından işlenen cinsel şiddete dair olduğu uluslararası literatürde⁸ aile içi şiddete ilişkin araştırmanın çok fazla olmadığı söylenebilir (Silveirinha, 2007, s. 71; Mc Canus ve Dorfman, 2005, s. 46).

Tecavüzcülerin çoğunun yabancı değil, kadınların yakınındakiler, tanıdıkları olmasına rağmen, medyada yabancıdan gelen beklenmedik seri saldırılar, her gün cereyan eden ve "sıkıcı" bulunan şiddet olaylarından daha fazla haber değerine sahip görülür (Kitzinger, 2004, s. 28). Böylece bu tür suçlar arada bir gerçekleşen, normal olmayan, patolojik suçlar olarak ele alınarak toplumsal reformu gerektirecek bir toplumsal sorun olmak yerine bir hukuk ve düzen meselesine indirgenir. Her tecavüz olayı, ataerkil iktidar ilişkilerinin bir sonucu olarak görülmek yerine sanki ilk kez oluyormuş gibi ayrıksı ve tesadüfi bir olay gibi haberleştirilir (Byerly ve Ross, 2006, s. 42-3). Tabloid basında da yabancılar

7 Filmlerde, video kliplerde, TV filmlerinde toplumsal cinsiyet ve şiddet ilişkisine dair araştırmaların bir özeti için bkz. Cuklanz, L.M. (2006) "Gendered Violence and Mass Media Representation," der. B.J. Dow, J.T. Wood, *The Sage Handbook of Gender and Communication*, Londra: Sage, özellikle s. 342-6; reklam içeriklerinde toplumsal cinsiyet ve şiddeti tartışan bir çalışma için bkz. Carter, C. ve Weaver, C.K. (2003) *Violence and the Media*, Buckingham: Open University Press..

8 Türkiye'de ise 1990'larda feminizm ile eleştirel iletişim araştırmalarından yararlanan, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu akademisyenlerin araştırmalarıyla gündeme gelen şiddet ve kadın konusu, farklı medyada ve farklı boyutlarıyla ele alınmıştır. Türkiye'de yayımlanan şiddet, medya ve kadın konulu kitaplardan yazıda zaten yararlanılacağı için burada ele alınmayacaklar şöyle sıralanabilir: Aziz, A. vd (1994) *Medya, Şiddet ve Kadın, 1993 Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi*, Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Genel Müdürlüğü; Büker, S. ve Eziler Kıran, A. (1999) *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Alan; Çelik, N.B., der. (2000) *Televizyon Kadın ve Şiddet*, Ankara: KİV Yayınları; Türkiye'de gazetelerde kadına yönelik şiddetle ilgili yayınlanmış bir makale için ise bkz. Alat, Z. (2006) "News Coverage of Violence Against Women," *Feminist Media Studies*, sayı: 6 (3), s. 295-314.

tarafından uygulanan cinsel şiddetin aile içi şiddetten çok daha yüksek oranlarda temsil edildiğini söyleyen Carter (1998) da bu hâkim temsilin dünyayı çok tehlikeli bir yer olarak temsil ettiğini, şiddeti gündelik hayatın kaçınılmaz bir parçası olarak sıradanlaştırdığını ve kadının toplumdaki eşitsiz yerini güçlendirdiğini savunur. Çünkü Morgan'ın da dediği gibi (2006) haberler kadınlara nasıl davranmaları gerektiğini söylerler bir bakıma: Eğer kadın "kurbanlar" toplumsal normların ya da kabul edilebilir davranışların sınırının dışındaysa şiddeti "hak eder." Gazeteler yabancılar tarafından saldırıya uğrayanları "masum" ve de şiddeti daha az hak edenler olarak görürken, tanıdıklarının saldırısına uğrayanları böyle görmez. Böylece şiddet evdeki tehditle ilişkilendirilmek yerine sokaktaki "şeytani yabancı" mitiyle patolojik olarak kavranır (Heidensohn'dan aktaran Morgan, 2006) ve kadınlar sıklıkla "tahrik edici" davranışlarından dolayı suçlanır (Byerly ve Ross, 2006, s. 43).

Meyers'in yerel TV haberlerinde kadına yönelik şiddet haberlerine ilişkin metin analizinde (1997) ulaştığı sonuçlar da bu yöndedir: Şiddete uğrayan kadınları iyi ve kötü kızlar karşıtlığında temsil eden haberlere göre kadınlar ya masum kurbanlardı ya başlarına gelene kendileri yol açmışlar ya da şiddeti kıskırtmışlardı. Bu haberler, yukarıda da belirtildiği gibi, kadınların uygun davranışlarının da sınırını çiziyordu. Eğer saldırıya uğrayan çocuk değilse, yaşlı değilse, ruh hastası biri tarafından saldırıya uğramamışsa, o zaman alkolü olduğu, uyuşturucu kullandığı, yeterince dikkatli davranmadığı, geleneksel kadınlık rollerinin dışına çıktığı şeklinde onu suçlayan ifadeler gazetecilerin kendileri ya da başvurduğu kaynaklar tarafından dillendirilebilir. Saldırgan erkekler ise âşık olduğu, kendilerini tutamadıkları için mazur görülür ya da canavar, psikopat olarak temsil edilir. Bu ise normal, sıradan erkeklerin bu tip şeyler yapmayacaklarını, ancak canavar ya da manyakların yapabileceklerini ima eder.

Haber metninin, şiddeti kimin hak edip etmediğine dair yorumlarla dolu olduğunu söyleyen Morgan (2006), *Daily Mail* gazetesinde yayımlanan haberleri analiz ederek bunu somut bir biçimde gösterir. Haberlerde şiddete uğrayan kadınlarla sempati ya da empati kurulması eksikliğinin çarpıcılığını vurgulayarak dediği gibi, "kıskançlıkla bir boğa gibi öfkelenen koca" haberlerinde erkeğin kontrol eksikliği haklılaştırılır: Şiddetin asıl nedeni, kadınların başka bir ilişkisinin olması, "aşk üçgeni" dir ve dolayısıyla asıl suçlu kadındır.

İngiliz gazetelerinde görülen bu temsil, başka bir araştırmada Kanada gazetelerinde de saptanarak sorgulanmıştır. Wounvakis ve Ericson 1984'te yayımladıkları araştırmalarında (aktaran Mc Canus ve Dorfman, 2005, s. 46), analiz ettikleri üç Toronto gazetesindeki haberlerin neredeyse yarıya yakınında kadın "kurbanın" yanlışlarına dair bilgilerin yer aldığını ve çoğunlukla kadınların suçlandığını ortaya koydu. Mc Canus ve Dorfman, etkileyici bir biçimde araştırmalarında şiddet suçlarının arasında sadece kadına yönelik şiddet su-

çunda “kurbanın” suçlandığını ve erkek saldırganların eylemlerinin gizlendiğini ortaya koyduğunun altını çizerler. (Lamb ve Keon’dan aktaran Mc Canus ve Dorfman, 2005, s. 47). Kadına yönelik şiddet haberleştirilirken, haberlerde kadınları suçlama eğilimi, benzer bir biçimde, Pagelow’dan yapılan şu doğrudan alıntıyla etkili bir biçimde eleştirilir: “Bir kadının dövülme nedenlerini aramaya dair bir ilgi var. Aynı şey neden bir kadına tecavüz edildiğini sormaya da benzer. Bunlar diğer suçlara bu bakımdan hiç benzemiyor... Bir kişinin neden soyguna uğradığını, örneğin, çok az kişi sorar” (aktaran Carll, 2003, s. 1602-3). Gizleme aynı zamanda aile içi şiddet haberlerinde edilgen bir anlatım kullanılarak da yapılır. “Dövüldü” sözcüğünün kullanılmasıyla mağdurun cümlelerin dilbilimsel merkezini oluşturması, okuyucunun dikkatini erkek saldırgandan uzaklaştırmasına yarar.

Nancy Berns (2004) 1970 ve 2002 yıllarında Amerika’daki dergilerde aile içi şiddetle ilgili yazıları analiz ettiği kapsamlı çalışmasında ana akım medyada aile içi şiddetin bir toplumsal problem olarak işlenmesi yerine mağdurların bundan sorumlu tutulduğunu (%67) ortaya koyar. Berns, bu temsilin şiddeti önleyebilecek yapısal ya da kültürel nedenlerin araştırılmasını, çözümlerin geliştirilmesini ve genel olarak toplumsal değişimi engelleyebileceğini savunur. Kadın dergilerinde şiddete uğrayan kadınlar bu durumun çözülmesinden sorumlu tutulurken, bunu başaranların cesaretleri övülürken de, anti-feminist bir çerçeveden konuya yaklaşan erkek dergileri kadınları şiddeti kışkırtmakla ya da erkeği terk etmemekle suçlarken de aslında aynı şey yapılır: Bu durumdan kadınlar sorumlu tutulur.⁹

Böylece, aile içi şiddet araştırmalarının ana vurgusu, medyada şiddete uğrayan kadınları suçlama ve şiddeti haklılaştırma olarak karşımıza çıkıyor. Medyada aile içi şiddetin toplumsal karakterinin altının çizilmemesi ise araştırmaların eleştirilerinden bir diğerini oluşturuyor. Haber kaynağı olarak kimlerin kullanılıp kimlerin kullanılmadığının araştırılması ise bu sonuca varılırken bakılan önemli boyutlardan birisi. Washington’da yayınlanan gazetelerde ölümle sonuçlanan aile içi şiddet haberlerine dair araştırmada (Bullock ve Cubert, 2002) bu haberler olayları sadece bir cinayet olarak işledikleri, aile içi şiddeti bir toplumsal sorun olarak daha geniş bir bağlama yerleştirmedikleri (sadece %10’unda yapılmış), aile içi şiddete ilişkin doğru bilgiler içermedikleri ve konuyla ilgili uzmanların görüşleri yerine ağırlıkla, “nötr bilgi kaynağı” olarak polis raporlarını ve yorumlarını haberde kullandıkları için eleştirilirler.

Rhode Island Coalition Against Domestic Violence’ın (Aile İçi Şiddete Kar-

9 Bu çerçevenin dışında kalan, Berns’in (2004) liberal siyasal dergiler olarak adlandırdığı *The Nation* ve *The Progressive* dergileri ise feminizm ve adalet ekseninde daha alternatif bir söylem kurabilmişlerdir.

şı Rhode Island Koalisyonu) 2000 yılında gerçekleştirdiği çalışma ise gazetecilerin aile içi şiddet cinayetlerini “öngörülemez özel trajediler” olarak ele aldığını ortaya koymaktadır. Üstelik bu durum, cinayetin öncesinde başka zor kullanmalar, koruma kararları, ayrılıklar, hatta saldırganın daha önce birlikte olduklarını da öldürmüş olduğu durumların yer aldığı haberlerde bile değişmez. Haberler, “buralarda böyle şeyler olamaz,” “şiddet aşklarının bir parçasıydı” (bir saldırganın kız kardeşinin “Onları o kadar sevdi ki, yanında götürdü” açıklamasının haberde yer alışı)nda görüldüğü gibi) şeklindeki yaygın mitleri güçlendirdi. Kullanılan kaynakların, “ölenin arkasından kötü konuşma” konusunda isteksiz davranma eğilimi gösteren aileler, arkadaşlar, komşular olması da cinayet işleyenlerin önceki olumsuz sicillerine dair bir şey bildiklerini inkâr etmelerine ya da ölen saldırganlara dair olumlu tanımlamalar yapmalarına yol açtı. Kişinin birlikte çalıştığı arkadaşları ise kişinin birlikte olduğu kişiyi suçladılar (aktaran Washington State Coalition Against Domestic Violence, 2002, s. 4-5).

Bir diğer araştırmaya göre ise aile içi şiddet daha çok fiziksel ve cinsel boyutlarıyla görülürken oldukça yaygın olan psikolojik ya da duygusal şiddetin medyada fazla görülmediği tespit edildi. Tiran’daki araştırmacılar, medyanın şiddetin psikolojik etkileriyle ilgilenmekten ziyade cinsel şiddetin fiziksel sonuçlarını öne çıkardıklarını, evlilikte “sadakatsizlikle” ilişkili cinayetlerin neredeyse mizahi bir biçimde temsil edildiğini ortaya koydular (Eglantina ve Bregu, 2003).

Haberlerde şiddete uğrayan kadını suçlama ya da saldırganı haklılaştırma tutumlarını ortaya koyan çalışmalardan bazıları aynı zamanda kültür ve sınıf farklılıklarının altının çizildiğini de belirtir (Silveirinha, 2007, s. 71). Örneğin, yukarıda da yararlanılan, 1997 yılında yayımlanan *News Coverage of Violence Against Women, Engendering Blame* adlı kitabındaki eksikliğini 2004 yılında yayımladığı makalesinde gidermeyi amaçladığını belirten Meyers, bu kez temsildeki hâkim olan ve dışlananları, toplumsal cinsiyetin yanı sıra, ırk ve sınıfı içeren siyah feminist paradigmaya dayanarak analiz ederek ne ölçüde sınıfın, ırkın ve toplumsal cinsiyetin etkili olduğunu araştırır ve sonuç olarak Afrikalı kadınların haberlerde suçlandığını ve kendilerine uygulanan şiddetin ciddiyetinin azaltıldığını ortaya koyar (Meyers, 2004). Siyah kadınların ya da işçi sınıfından kadınların, beyaz orta sınıf kadınlar kadar olumlu çerçevelenmediği başka araştırmalarda da ortaya çıkan bulgulardan birisidir (Byerly ve Ross, 2006, s. 43; Cuklanz, 2006, s. 338-9).

İsveç medyasına dair bir araştırmada ise olayın derinliklerine inmek ve bütünlüklü bir resim sunmak gibi bir amaç taşımadan, diğer şiddet biçimlerinden farklı bir şekilde medyanın “namus cinayetleri”ne odaklanarak göçmen kadınları mağdur olarak göstermesi eleştirilir. Çünkü bu temsiller İsveç toplumunda yaşayan Müslümanlarla ilgili “biz” ve “onlar” ayrımının güçlenmesine hizmet eder (Rizvi, 2006, s. 232-3). Rizvi’nin An’aim’den aktardığı gibi “cinsiyete

dayalı ayrımcılığı önlemeye çalışırken ırk, din, dil veya etnik köken temelinde bir ayrımcılığa başvurmamak gerekir” (aktaran Rizvi, 2006, s. 236).

Üretim Dinamikleri ve Dönüşüm

Liesbet van Zoonen (1994, s. 53) farklı ülkelerde ve farklı sektörlerde medya üretimi ve toplumsal cinsiyetle ilgili araştırmaların şu noktalarda ortaklık gösterip genelleştirmeler sunduğunu belirtir: Basın ve yayıncılık alanı erkeklerin hâkim olduğu medya endüstrileridir; hiyerarşik olarak basamaklar yükseldikçe kadın çalışan görme olasılığı daha azdır; kadınlar deneyim ve eğitimlerindeki farklılıklara bakılmaksızın iletişimde daha çok eviçi sorumluluklarının bir uzantısı gibi görülebilecek alanlarda çalışırlar; kadın çalışanlar aynı iş için daha az ücretlendirilirler; çoğu kadın, işyerinde erkek meslektaşlarının cinsiyetçi davranışına maruz kalır; işyerlerindeki mekanizmaların eksikliği ve var olan toplumsal değerler nedeniyle anne olanlar için medyada çalışmak ise hep zorlaştırılır. Bu eşitsizliklerin nedenleri ise dolaylı olarak sürdürülen, meslekteki ayrımcı pratikler ve karar vericilerin ayrımcı tutumlarıdır.

Medya ve aile içi şiddet konulu araştırmalar, ağırlıklı olarak metin analizine dayansalar da, araştırmacıların medya içeriğinde, haberlerin inşa edilme biçimlerinde gördükleri sorun odakları; aile içi şiddetin görünür olup olmadığı, ya da başka bir ifadeyle, haber değeri taşıyıp taşımadığı; temsil edilen olaylarda ise hangi kaynakların sözünün kamusalallaşmış hangilerinin sessiz kaldığı gibi tartışmalar da ister istemez konuyu haber sosyolojisiyle ve haberin üretim dinamikleriyle ilişkilendirdi. Sonuçta “haberler erkeklerin haber olduğunu söyledikleri”ydi (Kay Mills’den aktaran McCanus ve Dorfman, 2005, s. 46). Byerly (2004, s. 114) de haber odasının “eril hegemonyası” derken bunu kasteder: Beyaz, erkek, heteroseksüel ve feminizm düşmanı habercilik değerlerinin tanımladığı haberler de bu yöndedir.

Allan (1998, s. 121-2), feminist araştırmacıların gazetecilerin “hakikat” söylemini ve nesnellik iddialarını üç farklı açıdan sorguladığını söyler: Bunlardan birincisinde, bir gazetecilik ideali olarak nesnellik aslında eril normlar, değerler ve inançlar olduğu ve “gerçekte olanı” bozduğu için sorunludur ve yapılması gereken toplumsal cinsiyet açısından nötr haberciliktir; somut olguları tarafsızca toplamaktır. Gerçek dünyadaki hakikat ancak bu olgularla ortaya çıkarılacaktır. İkinci görüşü savunan feministlere göre ise, ancak kadınlar bir toplumsal grup olarak kadınlar hakkında konuşabilir. Kişisel deneyim ve denge önemli kavramlardır. Denge ise ancak haber kuruluşlarının eşit sayıda kadın ve erkek çalıştırmasından ve haber pratiklerinde değişiklikler yapılmasından (haber kaynağı olarak kadınların da temsili bir oranda seçilmesini güvence altına almak vb yollarla) geçer. Üçüncü görüşe göre ise olgusal ve ideolojik olan, toplumsal

cinsiyete bağlı olan üretim koşullarından ayrılamaz. Hakikat, verili koşullarda, gerçekliği tanımlama iktidarına sahip olan tarafından belirlenir.

Bakhtin'i temel alarak ataerkil bilgi, akıl ve rasyonellik kavramlarındaki gerilim noktalarını belirlemeyi amaçlayan Allan (1998), gazetecilerin hakikat tanımlarının eleştirisine girişir. Bakhtin'den hareketle haberin dilinin hiçbir zaman nötr olamayacağını söyleyen Allan'a göre olgular değerlerden ayrılamaz. Haber söyleminin toplumsal cinsiyete duyarlı analizi, sessizleştirmeye çalıştığı ötekilerin sesinde somutlaşmış alternatif hakikat tanımlarıyla sürekli bir irtibat içerisinde "hakikati" yapı çözümüne uğratmayı başarabilir. Böylece çok öznel, duygusal ya da yanlı bulunarak rutin bir şekilde yok edilen, direnen sesler için nesnellik alanının ötesinde alanlar yaratan, onları içeren bir eleştirel çalışma gerçekleşebilir. Böyle bir müdahalenin etik boyutu ise maço haber odası kültürüyle mücadele edecek kadın gazeteci sayısını artırmak kadar önemlidir. Türkiyeli araştırmacı Çiler Dursun (2008, s. 58-9) da, benzer bir biçimde "yeni bir gazetecilik, habercilik etiği olanaklı mıdır?" diye sorarak gazetecinin "gerçeği yansıtan meslek erbabı konumundan" vazgeçerek "insanı ve insanın varoluşsal değerini merkeze alan, çok taraflı ancak hükmedenin değil daima hükmedilenin yanında olan yeni bir konum" benimsemesini önerir. Rakow ve Kranich de (2002,¹⁰ s. 519) kadınların haberlerdeki temsilinde bir iyileşme olabilmeleri için bir anlatı türü olarak haberde köklü değişikliklerin yapılması gereğine işaret etmişlerdir.

Burada, dünyanın dört bir tarafında kadın hareketindekilerin medyadaki hâkim temsillere karşı alternatif malzemeler üretmesi yoluyla da, Allan'ın sözünü ettiği "maço haber kültürü"yle mücadelenin gerçekleştiğini de eklemek gerekir. "Kadına Yönelik Şiddete Karşı 16 Eylemlilik Günü" diye çevirebileceğimiz Hırvatistan'daki "16 Days of Activism Against Violence Against Women" kampanyası; Hindistan'da, Uruguay'da üretilen müzik videoları gibi örnekler ana akım medyada da geniş bir izleyici kesiminin ilgisini çekmenin, toplumsal cinsiyet eşitliğini bu yolla savunmanın mümkün olduğunu kanıtlamıştır. Sarnavka'ya göre (2003, s. 92-3), bu örnekler ana akım medyada kadınların sesini, böylece marjinal ve görünmez olmaktan çıkardıkları için çok önemlidir. Bunlara, feminist gazetecilerin ürettiği kadına yönelik şiddete ilişkin uluslararası çapta pek çok olumlu örneği ve medya izleme çalışmalarını da eklemek mümkündür (Byerly ve Ross, 2006, s. 175-7).

Global Media Monitoring Project (GMMP), Gender Links and the Media Institute for Southern Africa (MISA), Women's Media Watch in South Africa, Women in Media and News (WIMN) gibi uluslararası oluşumlara (Byerly ve Ross, 2006, s. 188-202) Türkiye'den ise MEDİZ deneyimi (www.mediz.org)

10 Yazarların orijinal makalesi 1991 yılında yayımlanmıştır.

ve Filmmor Atölyesi'nin (www.filmmor.org.) *Namus Adına Neler Çektik* gibi filmleri örnek verilebilir.

Türkiye'de Medyada Aile İçi Şiddetin Cinsiyetçi Temsili ve Üretimi: Değerlendirme ve Öneriler

2008 yılında tamamlanan çalışmada (Gencel Bek, 2008) şiddet, geniş bir biçimde ele alınarak, güç ve denetimi sağlamak ya da sürdürmek için baskı ve zora dayanan tüm eylemleri içerecek şekilde bedensel ve ruhsal bütünlüğe zarar veren her türlü davranış veya tehdit olarak tanımlandı. Bu nedenle sadece fiziksel şiddetle sınırlı tutulmayarak, psikolojik (duygusal ya da sözlü), cinsel ve ekonomik şiddet türleri de kapsandı. Çalışmada aile kavramı sadece evlilik bağıyla birlikte yaşayan eşleri değil, aynı zamanda partnerleri de, yani geçmişte ya da şimdi duygusal veya cinsel birlikteliği olan çiftleri ve onların tüm akrabalarını kapsamaktadır. Çalışmanın bir sınırlılığı burada temel olarak heteroseksüel birliktelikleri baz almasıdır. Bunun temel nedeni de zaten genel olarak medyada farklı cinsel kimliklerin görünürlüğünün son derecede düşük olmasıdır. Dizilerde¹¹ ve haberlerde¹² de farklı cinsel kimliklerin temsili çok sınırlıdır. Ana akım medyanın genelde bu kişilerin “normal” kişilere, polise uyguladığı şiddeti öne çıkarma eğiliminde olduğunu söylemek mümkündür.

Buradaki temel araştırma sorusu ise medyanın kendi ürettiği içerikle, kendi “doğal” akışı içerisinde kadına yönelik aile içi şiddet konusunu ne derecede ve nasıl temsil ettiği ve ürettiği noktasındadır. Medya kadına yönelik aile içi şiddet konusunu gizli, saklı, mahrem bir konu olarak görmeyip kamusal olarak görünür kılabilmektedir. Bunun diziler ve TV'deki “kadın” programlarında daha “mümkün” olduğunu, haberlerde ise “gündem”e ve “haber değeri” olup olmadığına bağlı olduğunu da eklemek gerekir.

11 Senaryo yazarı Gaye Boralıoğlu *Aile İçi Şiddete Son* konferansında TV dünyasının yazılı olmayan kurallarından birisi olarak “heteroseksüel olmayan ilişki”nin gösterilmemesini sıraladı. Ancak yine de kendisinin “reytingleri” belli bir seviyeye getirildikten sonra *Bir İstanbul Masalı*'nda, Zekeriya karakteriyle bir homoseksüel karakter yaratabildiğini, üstelik bu karakterin hâkim kalıp yargılardan farklı “ciddi” bir “üst düzey yönetici” olduğunu da belirtmek gerekir (Armutçu, 2008, s. 62). Öte yandan bu, aynen mankenlerin ve şarkıcıların sık sık partner değiştirmelerinin ve cinsel özgürlük yaşamalarının medyada yadırganmadan verilmesinde olduğu gibi, aynı zamanda, “biz”den uzak, üst sınıflarda görülebilen bir temsil olarak o kadar radikal de bulunmayabilir.

12 Haberlerde temsilin çok düşük olduğunu ve çoğunlukla fuhuşla ilişkilendirildiğini ortaya koyan bir içerik analizi sonuç raporu için bkz. <http://www.britishcouncil.org/tr/turkey-society-social-inclusion-media-development.htm>.

Haberlerin metinlerinin ve üretim sürecinin analiz edildiği araştırmada Altun ve Gencil Bek (2008; özeti için bkz. Armutçu, 2008) gazetelerde aile içi şiddet haberlerinin ağırlıkla şiddete uğrayan kadın ölüyorsa haberleştirildiğini ortaya koydular. Daha çok fiziksel şiddet açısından haberleştirilen konunun çoğunlukla bir polis-adliye vakası olarak, “3. Sayfa” haberi olarak görülerek birinci sayfada yer alacak kadar “haber değeri”ne sahip olmaması, önemli görülmemesi, muhabir ve editörlerle yapılan derinlemesine görüşme sonuçlarıyla da teyid edilmiş oldu. Altun ve Gencil Bek, metin analizinde nedensellik ilişkisi kurarak şiddeti meşrulaştırdıkları ve özellikle mahkeme haberleriyle ilişkili olarak neredeyse suçu işleyen değil, şiddete uğrayan kadınları sorumlu tuttukları için haberleri eleştirdiler. Kendi uzmanlıkları/işleri de, Türkiye’de ilginç bir biçimde “suç” yerine geleneksel olarak “polis-adliye muhabirliği” olarak tanımlanan haber üreticileri ise polis ve adli makamları ana haber kaynağı olarak gördüklerini ve bu nedenle de haberlerde saldırganın açıklamasına dayanarak haberi yapılandırdıklarını kabul ettiler. Haberlerde zaman zaman açıkça görülen erkeklerle özdeşleşme durumunun nedeninin sadece haber üretim pratikleri değil aynı zamanda muhabirlerin benimsediği ataerkil değerler olduğu ayrıca bu çalışmanın öne sürdüğü tartışma noktalarından birisidir. Konuyla ilgili kadın STK’larından haber kaynağı olarak pek fazla yararlanmayan muhabirlerin, kadın STK’larına dair olumsuz algıları da buna kanıttır.

Emek Çaylı Rahte de (2010), “kadın hakları” söylemine rastlamasına rağmen, kadın örgütleriyle ilişkilerinden “memnun kalmadığını” söyleyen erkek yönetmenin sözlerinde de somutlaştığı gibi, görüşmeleri analiz ederken bu sonuca ulaşmıştır. Ancak medya profesyonelleri haberlerde işaret ettiğimiz sorunlu durumların nedeni olarak toplumun değerlerine işaret ettiler, “Türk toplumu”na göre haber yazmaları ile açıkladılar. Çünkü “çok satmak zorundaydılar.” Sonuç olarak, haberlerde aile içi şiddetin temsilindeki sorun odakları ataerkil değerler, yaygın habercilik ilkeleri ve neoliberal, kâr güdümlü, vahşi rekabeti, reytingi yüceleştiren piyasanın içselleştirilmesi şeklinde karşımıza çıkar. Daha önceki bir araştırma (Gencil Bek, 2004), gazetecilerin piyasa dinamiklerine tam anlamıyla eleştirel bir konum al(a)mayışlarının sebepleri arasında onların örgütsüzlüğünü ve güçsüzlüğünü vurgular. Bunun diğer sebebi ise, aynı araştırmada, gazetecilerin piyasaya yönelik eleştirilerini “medya sahibi” olan gazetecilerin diğer işleri ile gazetecilik görevlerinin birbirine karışmasıyla, yani gazete sahibi olmanın editöryal içeriğe etkisiyle sınırlı tutması olarak görülür. Altun ve Gencil Bek’in çalışmasında (2008) ise, belki birinci çalışmadaki görüşmecilerin ağırlıkla siyaset ve ekonomi muhabirleri ve bu çalışmanın görüşmecilerinin çoğunun polis-adliye muhabirleri olmasından da kaynaklanarak, bu eleştirelilik iyice de azalmış görünüyor. Söz konusu çalışmada üreticilerin piyasadan şikâyet etmekten çok piyasa değerlerini içselleştirerek savundukları şek-

linde vardığımız sonuç ise, aslında daha önce üretim sürecini ele alan nadir çalışmalardan Eser Köker'in (2000) ve Emek Çaylı Rahte'nin (2010) aslında üreticilerin şiddet ve reyting arasında kurulan ilişkiden, bu baskıyla çalışmaktan rahatsızlık duyduklarına ilişkin bulgularından farklılaşmaktadır. Bu farklılık, araştırma tekniğindeki farklılıklardan¹³ ve/veya yine görüşülen grupların farklılığından; bizim görüştüklerimizin ağırlıkla "polis-adliye" muhabiri olmasından ve/veya aynı zamanda TV'deki görece daha vahşi piyasa koşullarından kaynaklanıyor olabilir. Artun Ünsal'a referansla işsizliği bir şiddet türü olarak gören Köker'in (2000, s. 323, 348) işaret ettiği iş güvencesine dair kurumsal mekanizmaların yokluğu, Çam'ın (2009) da vurguladığı gibi TV sektöründe daha da keskin yaşanmakta, reytingi düşük diye bir dizinin sona ermesiyle pek çok güvencesiz insan işsiz kalmaktadır. Hülya Tufan ve Ayşe Eyüboğlu'nun yürüttüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan (2000, s. 243) çalışmada da belirtildiği gibi basında büyük grupların sendikalaşmayı caydırıcı bir politika izlemeleri söz konusu iken, sinema-TV sektöründe özel yapım şirketlerine bağlı olarak çoğunlukla "parça başı" çalışanlar istihdamda süreklilik, istikrar ve iş garantisine sahip olmayıp güvencesizdir.

Geçmişe göre medyada temsilde ne gibi değişiklikler olduğunu söylemek zor. Kadın örgütleri, mücadelelerinin son yıllarda medyada daha çok temsil edildiğini söylemektedirler. Bu nedenle belki, en azından haber sayısı, yani görünürlük adına olumlu bir değişimden söz etmek mümkün olabilir. Ancak, temsil biçimine bakıldığında bu araştırma ile (Altun ve Gencel Bek, 2008), yazarların daha önce dahil oldukları benzer bir araştırmanın (Aziz vd, 1994) bulgularındaki ortaklıklar, gazetelerde kadına yönelik şiddetin temsil biçimlerinde on beş yıl önceki sorunların varlığını devam ettirdiğini gösteriyor. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Haberlerde daha çok fiziksel şiddetin ve en çok da ölümün yer alması, mağdur kadınlara dair fotoğraflarla kadınların teşhir edilerek şiddetin seyirlik hale getirilmesi, kadınların perspektiflerinin haberlerde fazla yer bulamaması, saldırıya uğrayan kadınların ya acınacak durumda ya da namuslarını sorgulayan sözcüklerle tanımlanması.

2002 Kasım ayı ile 2003 yılının Şubat ayları arasında *Hürriyet*, *Milliyet*, *Akşam* ve *Sabah* gazetelerinde yayımlanan kadına yönelik şiddet haberlerini analiz eden Alat (2006) da benzer bir biçimde başlıklarda saldırganın gizlendiğini, saldırganın sorumluluğunun kurulan pasif cümlelerle azaltıldığını, adeta kadının "kurmacasal" bir şiddete uğradığını, suçlandığını, toplumsal cinsiyet normları-

13 TV dizileri, reklam filmleri, video klipler ve sinema üretim ve yapımındakilerle derinlemesine görüşmelerin yanı sıra, Eser Köker (2000), katılımcı gözlem tekniğinden yararlanmış, dizi çekimlerine, senaryo yazım çalışmalarına vb katılarak süreci analiz etmiştir.

na uyup uymadıklarının, güvenlikleri için gerekli önlemleri alıp almadıklarının sorgulandığını (kadının dışarıya eğlenmeye gittiği için cinsel tacize uğradığını öne süren haber örneğinde olduğu gibi), şiddetin haklılaştırıldığını, haber boyunca saldırgan erkeğin ruhsal sağlığının sorgulandığını, cinsel saldırı haberlerinin pornografik öykülere dönüştürüldüğünü belirterek örnekler verir. Alat'ın kanımca çok önemli bir vurgusu ise haberlerde saldırgan erkeklerin duygularına yer verilirken mağdurunkilere o kadar fazla yer verilmediğidir. Erkeğin kadına duyduğu aşk nedeniyle nasıl çılgına döndüğünü anlatan haberlerde “kurbanın” tanıdıklarının ve arkadaşlarının aslında aralarındaki aşk olmadığına, en azından bunun karşılıklı bir ilişki olmadığına, saldırganın bir süredir kadını takip ettiği şeklindeki açıklamaları ise pek yer almaz. Onun yerine tercih edilen aktarım, birbirini seven iki âşğın aşkları tarafından tükenmeleridir. Alat'ın araştırmasıyla bizimki arasındaki belirgin farklılık “töre cinayeti” haberlerinin yorumlanmasındadır. Alat, genel olarak aile içi şiddet haberlerinden farklı bir biçimde “töre cinayeti” haberlerinin saldırganla değil mağdurla özdeşleştiğini, mağdura sempati duyulduğunu, çünkü Türk basınının bunu bir Kürt fenomeni olarak görüp bölge modernleşirse sorunun çözüleceğini düşündüğünü savunur. Bu argümanın son kısmını bu çalışmada da, Altun ve Gencel Bek'in (2008) tartıştığı gibi, özellikle muhabirlerin ve editörlerin aktarımlarıyla teyid etmektedir. Ancak, Alat'ın araştırmasından farklı olarak, biz “töre” cinayetlerinde *bi-le* saldırganın beyanlarını öne çıkaran haberlere rastladık. Bunu “ataerkil bakış, Türk modernleşmesi ve milliyetçiliğin uzantısı olarak görülebilecek diğer ideolojik değerlerden daha da güçlü olabiliyor” diye yorumlamak mümkün olabilir. Hatta daha önce ele alınan Sancar'ın (2004) tartışmasını hatırlarsak; “otoriter Türk modernleşmesi'nde kadın eğitilmiş, modern olsa da aynı zamanda ‘mazbut, fedakâr ve aileye sadık’” gibi niteliklere de sahip olmalıdır.

Yazının başında ABD'den Arnavutluk'a, İngiltere'den İsveç'e çeşitli ülkelerde konuyla ilgili araştırmaları özetleyen kısım, aslında farklı medya içeriklerinde aile içi şiddetin temsilinde pek çok benzer nokta olduğunu ortaya koydu. Ancak buradan “O zaman Türkiye medyası da her ülkedeki gibi, bir fark yok” sonucu da çıkarılmamalıdır. Her ne kadar bu çalışma bir karşılaştırmalı çalışma olmadığı için bu konuda iddialı ve kapsamlı bir değerlendirme yapmak zor olsa da, burada sadece şu örneği vermekle yetinebiliriz: İncelenen 230 ölümlü sonuçlanan haberin ancak beşte birinde aile içi şiddet adlandırılmasının mevcut olduğunu eleştirerek ortaya koyan araştırmadan (Bullock ve Cubert, 2002) farklı olarak, Türkiye'de bu oran %0'dır. Türkiye'de ancak konuyla ilgili genel, siyasal, yasal değişikliklerle ilgili haberlerde bu kavram kullanılmakta olup, aile içi şiddet olaylarının haberleştirildiği “polis-adliye” haberlerinde bu kavramın kullanıldığına rastlanılmamıştır.

TV haberciliğinde de yukarıda gazeteler için söylenen her durum geçerli-

liğini korumakla birlikte, dramatik müzik, efekt, tekrarlar, bireysel trajedilerin sansasyonel bir biçimde hikâyeleştirilmesi vb yollarla TV haberlerinde bu durum daha da katmerlenir. Haberlerde konuşan bir özne olmaktan ziyade kadınsılıklarıyla haberi destekleyen bir simge¹⁴ olarak ele alınan kadınlar, araştırmamızın sonucuna göre, aslında gazetelere göre daha fazla başlarına gelen dramı anlatmaktadır. Ancak bu durum, onların “konuşan bir özne” olmaları anlamına gelmemekte, Seçil Büker ve Ayşe Eziler Kıran’ın (1999) reklamlar için, Gülseren Adaklı Aksop’un (2000, s. 132) *reality show*’lar için söylediği gibi şiddet burada da seyir nesnesi olarak ele alınmakta, TV haberlerinde kadınlar ya gözyaşı dökmekte ya da ceset torbaları ve tabutlarla resmedilmektedir.

Haberlerin gündemine girmesi için pek çok kriter sıralanır, o sırada “önemli” bir gündem olup olmamasına göre yer almasına karar verilen aile içi şiddet olayları erkek köşe yazarlarının ise pek gündemine girmez. “Haber gündemine toplumsal, siyasal bir olgu olarak girmeyen aile içi şiddet, diğer türlerde nasıl ele alınmıştır?” sorusunu Çam (2009) TV dizileri üzerinden, Çaylı (2010) ise gündüz kuşağında yayınlanan “kadın programları” üzerinden yanıtlamaya çalıştı.

TV dizilerinde kuşkusuz töre gerekçesiyle işlenen cinayetleri görünür kılması ve kamuoyunda tartışılmasına bir vesile daha sunması anlamında *Sıla* dizisi konuyla ilgili olarak önemli bir yere sahip. Ancak, Şerife Çam’ın (2009) ayrıntılı metin analizi, sonuçta dizide mağdur kadınların kurtuluşunun başka bir erkek tarafından gerçekleştiğini, dizideki mağdur kadınların bir erkeğin himayesinden çıkıp diğer kurtarıcı erkeğin himayesine girdiğini ortaya koymaktadır. Daha önce Yeşilçam filmlerinin analizinde de benzer bir biçimde Abisel (2000), filmlerde kadınlar arası dayanışmanın yokluğuna ve kadınlara en zor anlarında çoğu kez erkeklerin destek verdiğinin altını çizmişti. Bu, *Sıla* dizisinde Çam’ın analiz ettiği görsel öğelerle de desteklenmektedir. Örneğin, Boran Ağanın gücü ve otoritesi Boran Ağanın alt kamera açısından çekilmiş görüntüleriyle pekişirken, mağdur kadınlar için üst açının kullanılmasında olduğu gibi. Boran’ın *Sıla*’ya tecavüz bölümünün öncesi ve sonrasıyla zoru içeren bir saldırıdan çok yumuşak, duygusal, huzurlu bir sevişme sahnesi gibi görselleştirildiği, hem tecavüzün başında hem de sonundaki karelerin, mumlar, loş ışık vb araçlarla romantik bir atmosfer yaratıldığı, Çam’ın görsel öğelere ilişkin gerçekleştirdiği analizin sonucundaki önemli yorumlardandır. Buradan yola çıkarak dizide eğer kadının sevdiği ya da evli olduğu birisinden geliyorsa tecavüzün şiddet eylemi olarak görülmediğini söyleyebiliriz. Bir anlamda, diziler neredeyse hukukun bile gerisine düşmüştür. Çam’a göre, izleyicinin bu sahneleri beğenmesinin nedeni, kadınların saldırıya uğramaktan, acı çekmekten zevk alan sa-

14 Bu nedenle de Rakow ve Kranich (2002) TV haberlerinin eril bir anlatı formu kurduğunu söylerler.

distler olması yerine¹⁵ işte bu nedenledir: İzleyici sahneyi, romantik ve erotik öğeler bulduğu için beğenmektedir.

Yine Çam'ın (2009) araştırmasına göre, kurtarıcı erkek imgesi, sadece *Sıla*'da değil, kadın karakterin bağımsızlık ve ekonomik özgürlük için mücadele verdiği *Ezo Gelin* dizisinde de görülmektedir. *Ezo Gelin*'de kadın karakterin kendi işini kurma çabaları hep başarısızlığa uğramakta, ama ona yol gösteren, onu zor durumdan kurtaran, onun için kavga eden, silah kullanan güçlü erkekler dizi boyu çeşitli karakterlerde varlığını sürdürmektedir. Cuklanz, TV'de tecavüzün temsiline ilişkin çalışmasında (Cuklanz, 2000, aktaran Cuklanz, 2006, s. 340) olumsuz erkek karakterlerin kadına karşı şiddet kullandığını, olumlu erkek karakterlerin ise kadınları kullanarak şiddet uygulayanlara karşı şiddet uyguladıklarının altını çizerek böylece şiddetin her iki erkeklik tipinin de bütünlüci öğesi olarak korunmakta olduğunu belirtir. Çam'ın (2009) analizi ise, farklı olarak, Türkiye'deki dizilerde "olumlu" erkek karakterlerin de şiddet uyguladığını gösterir. Örneğin, *Sıla* dizisinde sadece "kötü" niyetlilerin şiddet eylemi olumsuz bir biçimde temsil edilirken, arada bir şiddete başvuran "iyi" niyetlilerin affedilmesi gerektiği; kıskançlığın şiddet uygulamanın gerekçesi olarak, hatta aşk ve bağlılık göstergesi, erkeğin sevdiği kadını sahiplenmesi olarak sunulduğuna ve meşrulaştırıldığına tanık olmaktadır.

Her ne kadar şiddetin toplumsal karakterinin altını zaman zaman çizse de *Menekşe ile Halil* dizisinde de cinsel birliktelik kirlenme ve zedelenme olarak nitelendirilmekte, kadının namusunun sadece kendisiyle ilgili değil kendisinden "sorumlu" erkekleri de ilgilendiren bir mesele olduğu fikri sorgulanmadan bırakılmaktadır. Diğer dizilerde de görülen¹⁶ evlilik öncesi cinsel birlikteliğin, hatta öpüşmenin, yakınlaşmanın tabu olarak kurgulanması durumu Menek-

15 MedYapım Genel Müdürü Yapımcı Fatih Aksoy'un *Hürriyet*'in "Aile İçi Şiddete Son Konferansı"nda söyledikleri çok çarpıcıdır: "Televizyonda şiddet seyretmenin acayip bir tarafı var arkadaşlar, bir yerde birisi öbürüne tecavüz ediyorsa ve siz şahit olursanız müdahale etmek zorundasınızdır. Yani bunu müdahale etmeden huzurla seyredemezsiniz. Televizyonda müdahale etmek zorunda değilsiniz, onun için seyredilir, onun için şiddetin bir seyirlik tarafı var, orada ona şey yapamayız. O yüzden şiddet hep olacaktır, belirli ölçülerde ama biz insanlar şunu seyretsinler gibi bir konumda değiliz. Talep ediliyorsa oluyor" (Armutçu, 2008, s. 70).

16 Konuşmasının tümü değerlendirildiğinde, kendisi besbelli içselleştirmeyip bu sınırlar içerisinde alternatif temsiller üretmenin yolunu aramakla birlikte kadın senaryo yazarı Gaye Boralıoğlu'nun TV dünyasının yazılı olmayan kurallarına dair şu sözleri, bu durumu, bu yokluğu açıklamaktadır: "...Bunlar nettir, hiç tartışılmaz, yaptırılmazlar yani size. Mesela kadınlar, asla evlilik dışı ilişki kuramazlar, kıyamet kopar. Televizyon kanalları buna izin vermezler. İkincisi evlilik olmadan kimse yatamaz" (Armutçu, 2008, s. 62).

şe ile Halil içinde de geçerlidir; onların aşkının masumiyetinin kanıtıdır. *Eşref Saati* dizisinde Kara ve Sarı Eşref'in şiddetle iç içe olan kabadayılar olmalarına rağmen "kadına el kaldırmamakla" övünmeleri ilk başta olumlu bir mesaj gibi gözükse de, her bölümde kız kardeşlerine uyguladıkları korkutma ve tehditlerin de aslında psikolojik şiddet olduğu görmezden gelinmekte, şiddet mi-zahileştirilmektedir.

Emek Çaylı Rahte (2010) ise çalışmasında, Eser Köker'in (2007, s. 145) kadın izleyicilerini yurttaş olarak temel bilgilerden yoksun bırakmakla eleştirdiği gündüz kuşağında yayınlanan "kadın" programlarını ele aldı. Çaylı-Rahte çalışmasında bu programların aile içi şiddeti görünür kılmakla ve bu anlamda "mahrem" olanı ifade etmekle birlikte, özellikle annelik, eşlik, boşanma, namus, aldatma-aldatılma eksenlerinde "gelenekselci" bir söylemle, hâkim cinsiyetçi normları yeniden ürettiğini ortaya koydu. Bunlar ya programın sunucusu (Evinin terk eden bir kadın hakkında Serap Ezgü'nün yorumu: "Canım ilgi görmüyor, sevgi görmüyor diye çekip gitmesi mi lazım? İçki yok, kumar yok") ya programdaki uzmanlar tarafından (Kocası evi terk eden kadına uzmanın yorumu: "Asıl kadının görevi eşi evde tutmak. İlgiyi eksik tutmamak"), programa katılan erkeklerin cinsiyetçi beyanlarına ya pek karşılık verilmeyerek ("Erkeği öfkeliendiren tek şey kadının çenesi 'dır, dır, dır...' ne yapacaksın. En kötü ihtimalle döveceksin" sözüne Ayşenur Yazıcı gülerek, "Ay aşk olsun" der) ya da bunlar onaylanarak (izleyici erkeğin "evin reisi erkektir" sözüne Ayşenur Yazıcı'nın yanıtı "evet reis erkek doğru dediniz") yapılmaktadır. Bu çalışma, aynı zamanda bu programların kendilerinin nasıl farklı biçimlerde (hakaret, suçlama, sorgulama, yargılama vb) şiddet ürettiğini de örneklerle ortaya koymaktadır. Daha önceki araştırmalarında Sevilay Çelenk ve Nilüfer Timisi de (2000), yerli dramalar üzerinden programlarda tek tek şiddet eyleminin kendisinin yer alması kadar genel olarak tüm programa şiddet söyleminin hâkim kılındığını tartışmışlardı. Programlardaki şiddet içeriğinin nedeni, Çaylı Rahte'nin derinlemesine görüşme yaptığı bir yapım sorumlusunun da söylediği gibi "reyting"dir ("Nihai kararı reyting verir"). Yazara göre, bu programlardaki tartışma ortamının duygu yoğunluklu bir çatışma ve yargılama arenasına yerine politik bir müzaker alanına dönüşmesi için aile içi şiddetle feminizmin ilişkilendirilmesi şarttır.

Analiz edilen çeşitli program türlerinde, konuyu görünür kılmak dışında bir olumluluk yok mu, olumlu bir temsil yok mu? Altun ve Gencel Bek (2008, yayımlanmamış çalışma) gazetelerde aile içi şiddetin duyarlı ve örnek olacak bir biçimde haberleştirildiğine ilişkin olumlu örneklerle de yer verirler. Aile içi şiddetle ilgili yasal düzenlemeler, kampanyalar hakkındaki bilgilendirici haberlerin yanı sıra başta töre gerekçesiyle işlenen suçlar olmak üzere dava sürecinde olan olayları ve cezaları kamuoyuna duyuran, verilen cezanın az olduğunun altını çizen veya belli "töre cinayetleri"nin neden önlenemediğini tartışmaya açan

haberler de var. Ancak, burada bu görece olumlu örneklerin ağırlıkla “töre cinayetleri” olduğunu söylemekte ve aile içi şiddetin, konuyla ilgili olarak bazı muhabir ve editörlerin algılarının tersine “güneydoğu” ile, “töre” ile sınırlanamayacak kadar geniş olduğunu da söylemekte yarar var. Dizilerle ilgili çalışmada da az da olsa olumlu örnekleri bulmak mümkün. *İki Aile* dizisinde bir ebeveynin ikinci bir evlilik yapabileceği, anne ya da babaların evlendiği kişinin illa da çocukların yeni annesi ya da babası olmak zorunda olmayacağı vurgusu farklı aile kurgularına bir örnek olarak yorumlanır Çam (2009) tarafından. Yine örneğin yazarın analiz ettiği *Menekşe ve Halil* dizisinde, kadının namusu konusundaki geleneksel bakışı eleştirilmekle birlikte, şiddetin toplumsallığına ilişkin çeşitli vurgular görmek mümkün, cinsel saldırıyı *Sıla*’da olduğu gibi romantize etmeden, tam tersine kadının yaşadığı korku, acı ve üzüntüyle birlikte vermesi nedeniyle. Çaylı Rahte’nin (2010) “kadın programları”yla ilgili analizinde ise TRT’deki programın diğerlerinden daha az sansasyonel olması ve bilgi içermesi nedeniyle de görece olumlu bulunduğu söylenebilir. Genel olarak cinsiyetçilik ve özgül olarak da aile içi şiddet konusunu gündeme getiren, eleştiren kadın TV çalışanları, senaryo yazarları, gazeteciler ve köşe yazarlarını ve Altun ve Gencil Bek’in çalışmasında (2008) değinilen alternatif oluşumları da bu “olumlu hanesi”ne katmak gerekir.

Hâkim ataerkil değerlerin ve meslek anlayışlarının yanı sıra 1990’lardan beri giderek yükselen ticarileşme, magazinleşme, kadın bedeninin artan metalaşması da medyadaki bu olumlu örnekleri çok fazla göremeyişimize katkıda bulunuyor gözükmektedir. Gerçekten de, TV’nin “görsel olanakları” daha çok dramatize etme, sansasyonelleştirmede kullandığını hem TV haberlerinde hem dizilerde hem de “kadın” programlarında gördük. “Duygu yüklü” sansasyonel içerikle sadece TV programları ve dizilerde değil, haberlerde, özellikle de TV haberlerinde yoğun bir biçimde karşılaştık.

Bu analizlerin başka ortak noktalarına bakıldığında ise çeşitli medya türlerinde değişen oranlarda ve biçimlerde olsa da aile içi şiddet konusunun görünürlüğünü sağlayarak olumlu bir işleve sahip oldukları söylenebilir de, işleyiş tarzına bakıldığında ve yukarıda da bazı başlıklarla özetlendiği gibi pek çok sorunlu noktada ortaklaştığı kesin. En başta, reyting, “izlenme payı,” çok satma şekillerinde farklı ifade edilse de hepsinde ortak olan “piyasanın gerekleri”dir. Dolayısıyla, bundan hareketle “ideal içerik” de öyle: “Şiddetli,” hareketli, bireysel dramlar, gözyaşı; haberlerde olduğu gibi kan, mor gözler; TV haberlerinde olduğu gibi tabutlar, ceset torbaları; dizilerde olduğu gibi romantize edilen tecavüz bu ideal içeriğin görüntülerini her gün oluşturmaktadır. Bu birbirinden farklı, çeşitli türlerin belli anlamlarda ortaklaşması ise cinsiyetçi ideolojinin nasıl da farklı formlarda da olsa yayıldığını çarpıcı bir biçimde gösteriyor. Çaylı Rahte’nin (2010) analiz ettiği gündüz kuşağı “kadın programları”nda

mizahileştirilen şiddetin; TV dizilerinde Çam'ın (2009) *Eşref Saati* dizisi örneğinden hareketle Carter ve Weaver'a (2003, s. 3) referansla adlandırdığı "keyifli şiddet" in; gazetelerde sadece karikatür köşelerinde değil, aynı zamanda haber anlatılarının içinde de karşımıza çıkarak şiddetin hafifleştirilerek mizahileştirilmesi ise şiddeti ya görünmez ya da değiştirilemez, kaçınılamaz kılmaktadır.

Yaşanılanın sıklıkla şiddet olarak adlandırılmaması, kadına yönelik şiddet ya da aile içi şiddet gibi bir tanımlamaya ise rastlanmaması ise çalışmanın en ilginç ortak özelliği. Bu ise medyada kadına yönelik şiddetin toplumsal bir mesele olarak kavranmadığını, bireysel bir meseleye indirildiğini, medyanın "özel" olanı "siyasal"laştıramadığını göstermesi açısından çok önemli. van Zoonen'in (1994, s. 39-40) ikinci dalga kadın hareketinin gelişiminden önce aile içi şiddetin özel bir mesele olarak görülüp bir suç eylemi olarak tanımlanmadığını söylerken yaptığı şu değerlendirme ise bu bulgumuzun önemini çok iyi yorumlamaktadır: van Zoonen'e göre aile içi şiddetin tek tek bazı kadınların yaşamak zorunda kaldığı hayatın nahoş gerçeklerine indirgenmesi onun toplumsal bir sorun olarak tanınmasını önledi ve bundan etkilenen kadınların yaşadıkları şiddet hakkında konuşma ve de böylece bununla mücadele etme araçlarını elinden aldı. Burada ele alınan çalışmalar, ister haberler, ister diziler, isterse de kadınlara yönelik TV programları olsun, şiddet uygulayanların ruh hastaları, bir anlık öfkeye yenik düşen kişiler, kıskananlar olarak tasvir edilmeleri kadına yönelik şiddete karşı yıllardır mücadele eden onlarca kadın örgütü varken ele alınan hiçbir türün ne kadın STK'larına, feministlere ne de kadınlar arası dayanışmaya hiç değinmemesi ise neden özel olanı siyasallaştıramadıklarını ortaya koymaktadır.

Öneriler

Sonuç olarak, medya kuruluşlarına, çalışanlarına ne önerilebilir? Elbette bu yazıda eleştirilen pek çok sorun her bir üreticinin (gazeteci, köşe yazarı, dizi senaristi, yönetmeni, TV program sunucusu, yönetmeni vb) bilmemesinden, bilmediği için yanlış yapmasından kaynaklanmıyor. Birinci neden, halihazırdaki hâkim ekonomi politik yapılanma. Dolayısıyla daha eşitlikçi, insani temsiller, çalışma koşulları ve başarı kriterleri ancak çok satma ya da reyting için sansasyonelliği, yüzeyselliği, dramı kullanan vahşi rekabete dayanan neoliberal ekonomi politik yapılanmanın dönüşümüyle mümkün olabilir. İkinci olarak da yaygın meslek anlayışının ve ilkelerinin sorgulanarak gözden geçirilmesi gerekiyor. İkinci bölümde tartışılan "haber değeri," "haber kaynakları" ve meslek pratiklerinin aile içi şiddet olaylarının seçilmesinde/seçilmemesinde ya da inşa edilme biçimlerinde büyük önemi var. Üçüncüsü, dar olarak sadece aile içi şiddet konusunda eğitim programları düzenlenmesiyle yetinilmemesinden, çalışanların genel olarak toplumsal cinsiyet duyarlılıklarının artırılması, ataerkil değerler konusunda bir

farkındalık yaratılmasından geçiyor. Kanımca, polis-adliye muhabirleri ise böyle bir çalışmada yer alacak ilk gruplardan birisi olmalıdır.

Böyle bir eğitim çalışmasına, yapılan çalışmalardan hareketle eklenebilecek, ama tam anlamıyla yerine getirilmesi yukarıdaki üç dinamiğe bağlı olan, bunlarla ilişkilendirilmediğinde ise “temenniler” olarak kalacak, öneriler ise şöyle:

- En başta toplumsal ve siyasal bir mesele olarak kadına yönelik aile içi şiddet, haberlerde, dizilerde, TV programlarında telaffuz edilmelidir. Haberlerde “önemli olay” olarak görülmeli, birinci sayfada işlenmelidir.
- Aile içi şiddet sadece fiziksel şiddet (fiziksel şiddet de sadece öldürme olarak) kavranmamalı, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet türleri tüm kapsamıyla işlenmelidir.
- Yayınlarda var olan hâkim perspektifin (haberlerde saldırgan erkeğin nedenleriyle şiddetin gerekçelendirilmesi ya da “kadın programları”nda saldırı, hakaret, suçlama, sorgulama, yargılamalarda görüldüğü gibi şiddetin üretildiği bir ortam sağlanması) tersine şiddeti hiçbir biçimde meşru göstermemelidir. Bu şiddeti haklı gösterecek görüşler ise mutlaka sorgulanarak verilmelidir. Aile içi şiddetin sansasyonel, mizahi ve dramatize edilerek işlenmesinden kaçınılmalıdır.
- Aile içi şiddete uğrayanların perspektifleri de haberlerde ve programlarda temsil edilmelidir. Ancak bu, aile içi şiddete uğrayan kadınların güvenlikleri pahasına olmamalı, bu konuda haberler ve “kadın programları”nda gerekli önlemler alınmalıdır.
- Aile içi şiddet konusunda mücadele veren kadın hareketinden hem haber kaynağı olarak yararlanılmalı hem de ilgili kadın STK’larının bilgileri içermelidir. Bu öneri, kurmacalar için de geçerlidir: Dizilerde de, şimdiki dek yer bulmayan kadın STK’ları temsil edilmelidir. Şiddetin çoğunlukla işlendiği gibi bireysel çabalarla ya da erkek kurtarıcılarla sona ermesi yerine toplumsal ve örgütlü mücadelelere ve Çam’ın (2009) önerdiği gibi kadınlar arası dayanışma olanaklarına vurgu yapılması yoluyla da bu eksiklikler giderilebilir. Bu öneri, Çaylı Rahte’nin (2010) uzmanların yokluğunun altını çizdiği gündüz kuşağında yayınlanan “kadın” programları için de geliştirilebilir: Bu programlarda da sadece “kadın ve aile sorunları”nda uzmanlar değil, aynı zamanda meseleyi toplumsal ve siyasal yönüyle kavrayıp değerlendirecek feministler yer almalıdır.
- Yukarıdaki önerinin yerine getirilmesiyle yakından ilişkili bir diğer öneri de konuyla ilgili bilgilendirme ve yol göstermenin (yasal düzenleme, telefon hattı, sığınma evleri gibi mekanizmalar vb) yapılması ve bunların eksikliğinin de gündeme getirilmesi gereğine ilişkindir. Bu, haberler ve “kadın” programlarında doğrudan yapılabilir. Araştırmacı, sorgulayıcı bir habercilikle

Türkiye’de sığınma evleri başta olmak üzere ilgili sorunlar vb eksikler ortaya konabilir. Dizilerde ise senaryo yazımında duyarlı davranılarak yapılabilir (Böylece örneğin, şiddete uğrayan bir kadın eşinden ayrılırsa çocuklarından da feragat edecek zavallı bir mağdur olmaktan çıkarılarak yeni yasal düzenlemelerin de etkisiyle güçlü, mücadele eden, çocuklarından da vazgeçmek zorunda kalmayan ve kazanan bir “olumlu rol model” şeklinde sunulabilir).

- Sıklıkla kadınlar, evlilik konularında cinsiyetçi, kadını aşağılayan fıkralara, anekdotlara yer veren erkek köşe yazarları bunların cinsiyetçiliğe katkıda bulunduğunu görmeli ve aile içi şiddet olgusunu anlamaya çaba göstermelidir. Gazeteler geliştirecekleri kurum politikasına sadece haberleri değil, köşe yazılarını da katmalı, cinsiyetçi yorumlar üreten yazarları (aynen ırkçılık, militarizm, homofobi konularında da yapmaları gerektiği gibi) uyarmalıdır. Bu, gazetelerin konuyla ilgili olarak geliştireceği politika ve mekanizmalardan sadece birisidir (okur temsilciliği kurumunun daha verimli kullanılarak cinsiyetçilikle mücadele etmesi de bir diğer mekanizma olabilir). Önemli olan bu politikaları ve mekanizmaları tartışmaya açarak kendilerinin geliştirmesidir.

Kuşkusuz bu ilkeler tek başına yukarıda da ısrarla altını çizildiği gibi sihirli bir çözüm üretmez. Yukarıdaki üç temel meselenin yanı sıra bunları uygulayacak kuruluşların da kararlılığı ve mekanizma oluşturması gerekir.¹⁷ Nitekim bu konuda bir kılavuz¹⁸ geliştiren ve toplumsal proje sürdüren *Hürriyet* gazetesi ai-

17 Ryan vd (2007) Rhode Island Coalition grubunun ürettiği kılavuzlar öncesinde (1996-1999) ve sonrasında (2000-2002) haberlerde ne gibi değişiklikler olduğunu araştırdıkları makalelerinde daha önceden kişisel trajedi olarak tanımlanan aile içi şiddetin, medya çalışanlarıyla da tartışılarak geliştirilen kılavuzdan sonra kamusal müdahale gerektiren bir toplumsal problem olarak tanımlandığını; aile içi şiddet kavramlaştırmasının daha çok kullanıldığını ve komşular vb yerine bu konuda mücadele eden savunuculardan, uzmanlardan haber kaynağı olarak daha çok yararlanıldığını tespit etmişler. Ancak bunun sadece bir kılavuzun basılmasıyla mümkün olduğu söylenemez. Zira, araştırmacıların da belirttiği gibi burada aile içi şiddete uğrayanlarla odak grup görüşmeleri yapılarak haber medyasıyla karşılaştıkları sorunlar araştırılmış ve gazetecilerin nasıl onların meselelerini, deneyimlerini kaçırdıkları anlaşılmaya çalışılmış, yerel muhabirlerle yoğun görüşmeler gerçekleştirilerek ihtiyaçları saptanmış, medya çalışanlarının eğitimlerden geçmesi ve haber pratiklerinde de değişikliğe gidilmesi amaçlanmış ve yazarlara göre bu başarılmış (Ryan vd, 2007, s. 213).

18 Kılavuzda da burada da sıralanan konuların bazıları mevcuttur: “Suçu aile içi şiddet çerçevesine oturtun,” “Aile içi şiddet kişilerin özel hayatı değildir,” “Aile içi şiddetin mutlaka öncesi vardır, araştırın,” “Aile içi şiddete maruz kalmış ama kurtulmuş birisiyle görüşme yaparken mutlaka gizliliğe riayet edin” gibi, bkz. Kaplan, S., *Aile İçi Şiddet Haber Kılavuzu*, *Hürriyet*, CNN Türk.

le içi şiddetin temsili konusunda diğer gazetelerle ortak sorunlara sahip olma-ya devam etmektedir.

Daha önce, bu bölümün yazarının¹⁹ katkıda bulunduğu, Türkiye’de varolan etik ilkelerin toplumsal çeşitlilik açısından geliştirilmesi amacıyla Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve British Council işbirliğiyle gerçekleştirilen “Medya ve Çeşitlilik” projesinde geliştirilen kılavuzlardan birisi olan (diğerleri çocuklar ve kültürel gruplar üzerine) *Kadın ve Cinsel Yönelim*²⁰ kılavuzunda “medya kuruluşlarına düşen temel görevler” şöyle sıralanmaktadır:

- Medya kuruluşları, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda ulusal ve uluslararası hedeflerden yola çıkarak, toplumsal cinsiyet duyarlılığıyla kendine özgü özdenetim politikaları ve kurum içi izleme mekanizmaları oluşturarak bunları kamuoyuna duyurmalıdır. Bu mekanizmalar, medya içeriğinde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama hedefinden sapmalar söz konusu olduğunda öneri geliştirebilecek danışma organlarını da içermelidir.
- Çalışanların toplumsal cinsiyet duyarlılığını artırmayı hedefleyen kurum içi eğitim programları oluşturulmalı, ayrıca kurum dışı programlara katılım da teşvik edilmelidir.
- Toplumda cinsiyet ve cinsel yönelim ayrımcılığı konusundaki her türlü ihlalin izlenmesi, haber ve diğer içerikler yoluyla topluma yansıtılması bütün medya kuruluşlarının öncelik verdiği bir konu olmalıdır.
- Çalışanlar, her tür olay ve olguyu toplumsal cinsiyet eşitliği açısından irdelemeye yönlendirilmelidir.
- Medya kuruluşlarındaki istihdam sürecinde ve medya çalışanlarının meslek örgütlerindeki temsilde farklı cinsiyetlerdeki çalışanlara eşit olanaklar sağlanmalıdır.
- Bu çerçevede;
 - Çalışanlar arasında kadınların sayısının artmasına önem ve öncelik verilmelidir.
 - Eşit işe eşit ücret ilkesi farklı cinsiyetlerdeki medya çalışanları açısından geçerli kılınmalıdır.

19 Mine Gencil Bek’in konuyla ilgili olarak basındaki içerik ve söylemi araştırmak üzere yürüttüğü bir araştırmayı ve farklı ülkelerde ve Türkiye’deki ilke geliştirme deneyimlerini araştırarak sunduğu atölye çalışmalarında üretilen fikirler kendisi ve Abdülrezak Altun tarafından kılavuzdaki biçimine dönüştürüldü. Henüz yayımlanmamış olan bu çalışmanın metin analizi kısmının özetine internetten de erişilebilir: bkz. <http://www.britishcouncil.org/tr/turkey-society-social-inclusion-media-development.htm>.

20 Kılavuzun tam dökümü için bkz. <http://www.britishcouncil.org/tr/turkey-society-social-inclusion-media-development.htm>.

- Yönetim kademelerinde kadınların da yükselmesine olanak tanınmalıdır.
- Kadınlar ve cinsel yönelimleri farklı olanların işyerinde ayrımcılık ve tazime uğramalarını önleyici politika ve mekanizmalar oluşturulmalıdır.

Aynı kılavuzun “şiddetin haberleştirilmesi” bölümünde ise şu öneriler sıralanır:

Medya çalışanları, kadınlar ve cinsel yönelimleri farklı olanların uğradıkları kötü muamele, baskı ve şiddetin haberleştirilmesinde özellikle şu noktalara dikkat etmelidir:

- Cinsiyet ayrımcılığına dayalı şiddet hiçbir biçimde meşru gösterilmemeli, şiddetin toplumsal düzlemdeki önemini azaltacak sansasyonel kullanımlardan ve mizah malzemesine dönüştürme eğilimlerinden uzak durulmalıdır.
- Mağdurun kimliği gizli tutulmalı, kimliğin teşhisine yarayacak diğer bilgiler de verilmemelidir (ad, fotoğraf, adres, yerel odaklı haberler için yerleşim birimi vb).
- Konuşulacak kişinin rızası önceden alınarak, kişi konuşması sonrasında karşılaşılabileceği olası riskler konusunda bilgilendirilmelidir. Bu bilgilendirme çerçevesinde mağdura teşhis edilip edilmemeye karar verme hakkı tanınmalıdır.
- Cinsiyetleri ve cinsel yönelimleri nedeniyle şiddete uğrayanlarla ilgili haberlerde mağdurların onurunun korunmasına gereken özen gösterilmelidir. Bu ilke özellikle şiddet sonucu yaşamını yitirenlerle ilgili haberlerde daha büyük önem taşımaktadır.
- Mağduru küçük düşürücü durumlarda gösteren fotoğrafların kullanılmasından kaçınılmalıdır.
- Taciz ve tecavüz gibi cinsel suçların haberleştirilmesinde kullanılan dile özen gösterilmelidir. Saldırganın ifadesinden yararlanılarak hazırlanan metinlerin mağdur açısından yaralayıcı olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu haberlerde kullanılan görsel malzeme ile anlatım biçiminin pornografik ve özendirici çağrışımlar yaratmamasına dikkat edilmelidir.
- Sorumlu bir anlayış benimsenerek şiddete uğrayan ya da risk altında olanlar, çözüm yolları ve yöntemleri konusunda bilgilendirilmeli, var olan kuruluş ve yardım hatlarının erişim bilgileri haberde yer almalıdır.

Aile içi şiddetle ilgili yerel ve ulusal istatistikler üreten, gazetecilere aile içi şiddet suçlarının bağlamını adil bir biçimde yansıtmaya yönünde yardımcı olan, mağdurlar ve saldırganlara yerel ölçeklerde destek hizmetleri sağlayan, konuyla ilgili uzmanların görüşlerini dolaşıma sokan “Washington State Coalition Against Domestic Violence,” 2002 yılında gazeteciler ve diğer medya profesyonelleri için aile içi şiddetle ilgili bir kılavuz hazırladı. Aile içi şiddetin tanımını, konuyla ilgili olarak çalışan kurumların listesini, konuyla ilgili istatistikleri ve yasal mevzuatı

içeren kılavuzda, örnekler eşliğinde ayrıntılı olarak sıralanan ilkeleri aşağıda şöyle özetlemek mümkün (s. 12-6):

- Aile içi şiddet adlandırmasını kullanın ve suçu aile içi şiddet bağlamına yerleştirin. Uzmanlarla görüşme yaparak bunu sağlayabilirsiniz.
- Aile içi şiddetin özel bir mesele olmadığını kabul edin.
- Olayın geçmişini araştırın ve aile içi şiddet olayı tanımlaması yapabilmek için gereken kanıtları arayın (suç kayıtlarını, mahkemenin koruma kayıtlarından, mağdura yaklaşmayı yasaklama kararına dek ilişkide daha önce, benzer denetim sağlamaya yönelik davranışlar olup olmadığını araştırın).
- Zor ve kötüye kullanmaya dayalı ilişkinin uyarıcı işaretlerini gösterin (saldırganın bu yöndeki davranışları çevresiyle görüşme yapılarak araştırılabilir: Saldırgan eşinin çalışmasını nasıl karşılıyordu? Saldırgan sık sık kadının çalıştığı yeri arıyor ya da habersiz uğruyor muydu? Kadın rahatça ailesi ve arkadaşlarıyla kendi başına görüşebiliyor muydu?
- Aile içi şiddete uğramış birisiyle görüşme yaparken görüştüğünüz kişinin güvenlik ve gizlilik ihtiyaçlarını hesaba katın (gerçek adını kullanmanın güvenli olup olmadığını, yoksa takma ad tercih edip etmediğini sorun).
- Aile içi şiddeti bir “ilişki problemi,” “aile içi kavga, tartışma” olarak adlandırmaktan kaçının (“sıkıntılı evlilik” gibi tanımlamalar iki kişi arasındaki bir mesele gibi görür sorunu ve birisinin diğerine karşı suç işlediğini, şiddet uygulayanın sorumluluğunu gizler).
- Saldırıya uğrayanın davranışına odaklanmayın, onu suçlayan bir dil kullanmayın (çünkü bu suçun işlenmesinden bu kişi sorumlu değil. Onun bu suçun işlenmesini nasıl önleyeceğine odaklanarak saldırganı haklılaştırmak yerine saldırganı odaklanın ve nasıl bu suçları işleyenlerin suçlarından sorumlu tutulacağına ve mağdurlar için nasıl güvenli seçenekler yaratabileceğine yoğunlaşın. “Neden bu kadın da onunla kaldı şiddete rağmen?” gibi suçlayıcı bir soru sormak yerine “Bu ilişkiden kurtulmasının önündeki engeller nelerdi?”, “Neden saldırgan daha önceki şiddet suçlarından sorumlu tutulmadı?” gibi sorular sormaya çalışın).
- “Bazı kültürlerden ya da toplumsal sınıflardan kişiler daha çok şiddet uygular, diğerleri uygulamaz” gibi varsayımlarda bulunmayın, “diğerleri” uyguladığında bunun şaşırtıcı olduğunu söylemeyin (kişilerin ekonomik statüsü ya da etnikliğine odaklanmak aile içi şiddetin tüm ırk, sınıf ve kültürlerde görüldüğü gerçeğiyle uyumsuz).
- Saldırganla duygusal olarak bağlantılı ya da işlenen suçla dair bilgisi olmayan kaynakları kullanmaktan kaçının (saldırganla duygusal olarak bağlantılı kişiler, özellikle saldırgan intihar etmişse arkasından, onun hakkında olumsuz konuşmaktan kaçınabilir, tam tersine ne kadar iyi bir insan olduğunu an-

latmaya girişebilir ve böylece uygulanan şiddete dair adil bir resim çizemeyebilir. Komşularla olay yerinde görüşmek de onların şok tepkilerinin iletilmesine yarar; böylece aile içi şiddet sanki izole, “onların mahallesinde” olmayan eylemler olarak anlatılır. Ancak elbette bu şiddet olayının geçmişine dair açıklamalar yapabilecek, yardım çılgınlıklarını duyan, daha önce polislin evlerine geldiğini gören komşularla konuşulmalıdır).

- Aile içi şiddet suçlarına açıklanamaz ve önlenemez, hakkında bir şey yapılamaz bir trajediymiş gibi yaklaşmayın (umutsuzluk, bu konudaki uyarıcı sinyalleri görerek, kaynaklar yaratarak, mağdur kişileri destekleyerek pek çok adım atılabilecekken insanların bu konuyla ilgili hiçbir şey yapamayacağını ima eder).

Arnavutluk'taki kadın merkezi Women's Center'ın gerçekleştirdiği “Monitoring Media on Domestic Violence, 2001-2002” başlıklı çalışmada Gjermeni ve Bregu'nun (2003) geliştirdikleri öneriler ise şöyle özetlenebilir:

- Medya temsilcilerinin aile içi şiddet konusunda farkındalığını ve duyarlılığını geliştirecek eğitim programları düzenlemek, ihtiyaçları saptamak.
- Medya temsilcilerinin konuyla ilgili uluslararası anlaşmalardan haberdar olarak bunların pratiğe geçirilip geçirilmediği konularını haberleştirmesi.
- Aile içi şiddet olaylarına bir insan hakları ihlali ve suç eylemi olarak bakmak ve öyle haberleştirmek.
- Basını sürekli olarak toplumsal cinsiyet perspektifinden takip etmek ve sonuçlarını yayınlamak.
- Medyada şiddet içermeyen olumlu iletişim biçimlerini, tutumları ve davranışları olumlu örnekler olarak teşvik etmek.

Bu konuda haberlerin temsili konusunda bir araştırma yapan Carll'ın (2003, s. 1609-10) daha olumlu bir toplumsal değişim için atılması gereken adımlara ilişkin önerileri ise şöyle özetlenebilir:

- Haberlerde tecavüz ve saldırı suçlarının azaltılmasını önlemek.
- Bu suçların ciddiyetini vurgulamak için kadına yönelik şiddeti önleyecek siyasa ve yasama sürecine dair haberleri artırmak.
- Kadına yönelik şiddetin sonuçları ve çıktılarını dair haber takibi yapmak.
- Kadınların saldırgan olduğu olayların yüksek sayıda haberleştirilmesi eğilimi sanki gerçekte de bu olaylar çok sayıdaymiş izlenimini yaratabilir. Oysa gerçekte kadınların işlediği şiddet suçları aslında erkeğinkinden çok daha azdır.
- Haberler dolayısıyla bilginin yayılması, konuyla ilgili olarak yararlı olabilecek kamu politikalarının öne çıkarılarak teşvik edilmesi için de önemli-

- dir. Örneğin, kadınların basitçe ayrılamamasının nedeninin sıklıkla, ülkenin çeşitli yerlerinde sığınak eksikliği nedeniyle gidecek yerleri olmamasından kaynaklandığını vurgulamak ve sığınak eksikliğine işaret etmek önemlidir.
- Haber örgütlerinde karar alma ve yönetme pozisyonlarında daha çok kadın olunca, umulan odur ki, haberlerde toplumsal cinsiyetle ilişkili kalıp yargıların azaltılması yönünde artan bir duyarlılık da olacaktır.

Fiji Women's Crisis Centre, 2005 yılında medyanın toplumsal cinsiyet konusunda duyarlılığının artması için pek çok öneri sıralıyor. Şiddetle ilgili olarak ise, özellikle, bu olay anlatıldıktan sonra kadınları başlarına gelebilecek olumsuzluklardan koruyacak şekilde haber yapılması gerektiği uyarısı yapılıyor. Zira merkeze göre, kadınlar bunları anlatırken karşılaşılabilecek risklerden haberdar olmayabilirler. Medya çalışanları bu riskler konusunda kişileri bilgilendirmelidir. Kadın merkezinin özellikle kadına yönelik şiddet haberleştirilirken sıraladığı diğer öneriler ise şöyle özetlenebilir:²¹

- Kadınlara önceden nasıl tanıtılmak istediklerini sormalılar.
- Şiddet olayı söz konusuysa takma ad kullanmaları önerilebilir. Kesinlikle o kişiyi ortaya çıkarabilecek adres ya da diğer bilgiler belirtilmemelidir.
- Eğer fuhuş söz konusu ise asla yeri belirtmeyin ya da oraya nasıl gidilebileceği hakkında yönlendirme yapmayın. Bu tür çocuk istismarı, seks turizmi konularını haberleştirirken aslında izleyicilerin arasında potansiyel müşteriler olduğunu da unutmayın.
- Eğer tecavüzü haberleştiriyorsanız, asla detayları vermeyin. Tecavüz edilen kişinin tekrar travma yaşamasına neden olmayın.
- Kurbanların ya da evlerinin fotoğraflarını çekmeyin.

Sonuç olarak, bu yazı temsildeki sorunları, nedenlerini ve dönüşüm için yapılması gerekenleri ortaya koymaya çalıştı. Ataerkil değerlerin ve neoliberal piyasa değerlerinin içselleştirilmesine ve yaygın meslek anlayışındaki sorunlara işaret ederek medya çalışanları ve kurumlarının yapması gerekenleri sıralamaya çalıştı. Kuşkusuz bu mücadele sadece medya çalışanları ve kurumlarının konusu değil, “resmi” ve “resmi olmayan” düzlemlerdeki iletişim politikalarını (Gencel Bek, 2001) ve medyanın seslendiği okur, izleyici grubunun eleştirel bir farkındalık geliştirmesini hedefleyecek eleştirel medya okuryazarlığı²² (Binark ve Gencel

21 Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.fijiwomen.com/index.php?id=607>.

22 Toplumsal cinsiyeti eleştirel medya okuryazarlığı için “öncelikli bir eylem alanı” olarak kavrayan ve hâkim medya okuryazarlığı çalışmalarının eleştirel olmadığını altını çizerek şiddetin temsilini de içeren medyada cinsiyetçilik konusunda çeşitli önerilerde

Bek, 2007) alışmaları yapılmasını da içerecek şekilde geniş bir boyuta sahip. Umarız, medyanın cinsiyetçi yapısının ve içeriğinin dönüşmesine kadın girişimleri ve mücadeleleri, alternatif üretimler, resmi düzlemdeki gelişmeler yanında bunun gibi akademik çalışmalar da katkıda bulunur.

KAYNAKÇA

- Abisel, N. (2000) "Yeşilçam Filmlerinde Kadının Temsilinde Kadına Yönelik Şiddet," *Televizyon, Kadın ve Şiddet*, der. N.B. Çelik, s. 173-212, Ankara: KİV Yayınları.
- Adaklı Aksop, G. (2000) "Reality Showlarda Kadına Yönelik Şiddet ve Kadının İmgesi", *Televizyon Kadın ve Şiddet*, der. N.B.Çelik, s. 111-36, Ankara: KİV Yayınları.
- Alat, Z. (2006) "News Coverage of Violence Against Women," *Feminist Media Studies*, sayı:6 (3), s. 295-314.
- Allan, S. (1998) "(En)Gendering the Truth Politics of News Discourse," *News, Gender and Power*, der. C. Carter, s. 121-37, Londra: Routledge.
- Altun, A. ve Gencil Bek, M. (2008, yayımlanmamış çalışma) "Basında ve Televizyon Haberlerinde Aile içi Şiddetin Temsili ve Haber Üretim Dinamikleri," *Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler. Medyada Aile içi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri*, der. M. Gencil Bek, s. 21-106, Ankara: KSGM.
- Armutçu, E., yay. haz. (2008) "Aile İçi Şiddete Son Konferansı 2007," *Medya ve Aile içi Şiddet*, İstanbul: Hürriyet..
- Aziz, A. vd (1994). *Medya, Şiddet ve Kadın, 1993 Yılında Türk Basınında Kadınlara Yönelik Şiddetin Yer Alış Biçimi*, Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Genel Müdürlüğü.
- Berns, N. (2004) *Framing the Victim, Domestic Violence Media and Social Problem*, New York: Adline de Gruyter.
- Binark, M. ve Gencil Bek, M. (2007) *Eleştirel Medya Okuryazarlığı, Kuramsal Tartışmalar ve Uygulamalar*, İstanbul: Kalkedon.
- Bora, A. ve Üstün, İ. (2005) "Sıcak Aile Ortamı" *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*, İstanbul: TESEV.
- Bullock, C.F. ve Cubert, J. (2002) "Coverage of Domestic Violence Fatalities by Newspapers in Washington State," *Journal of Interpersonal Violence*, sayı: 17 (5), s. 475-99.
- Büker, S. ve Eziler Kıran, A. (1999) *Reklamlarda Kadına Yönelik Şiddet*, İstanbul: Alan.
- Byerly, C.M. ve Ross, K. (2006) *Women and Media, A Critical Introduction*, Malden: Blackwell.
- Carll, E.K. (2003) "News Portrayal of Violence and Women: Implications for Public Policy," *American Behavioral Scientist*, sayı: 46 (12), s. 1601-10.
- Carter, C. (1998) "When the 'Extraordinary' Becomes 'Ordinary,' Everyday News of Sexual Violence," *News, Gender and Power*, der. C. Carter vd, Londra: Routledge.
- Cuklanz, L.M. (2006) "Gendered Violence and Mass Media Representation," *The Sage Handbook of Gender and Communication*, der. B.J. Dow ve J.T.

- Wood, s. 335-53, Londra: Sage.
- Çam, Ş. (2009) "Televizyon Dizilerinin Kadına Yönelik Şiddet Temsillerinde Ataerkil Rejimin İdeolojisi," *Kültür ve İletişim*, sayı: 12 (2), s. 79-132.
- Çaylı Rahte, E. (2010) "Aile İçi Şiddet ve Medya: Gündüz Kuşağı Televizyonunda Şiddetin Görünürlüğü ve Yeniden Üretimi," *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, sayı: 30, Bahar, s. 181-209.
- Çelenk, S. ve Timisi, N. (2000) "Yerli Dramalarda Kadın Temsili ve Şiddet," *Televizyon, Kadın ve Şiddet*, der. N.B. Çelik, Ankara: KİV Yayınları.
- Dursun, Ç. (2008) *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet ve Haber Medyası: Alternatif Bir Habercilik*, Ankara: TC Başbakanlık KSGM.
- Gencil Bek, M. (2001) "Medyada Cinsiyetçilik ve İletişim Politikası," *İletişim*, sayı: 10, s. 213-35
- Gencil Bek, M. (2004) "Turkish Journalists' Views On Their Profession And The Mechanisms Of News Production In The Changing Media Environment," der. N. Abadan Unat, *Boğaziçi Journal*, sayı: 18 (1-2), s. 43-57.
- Gencil Bek, M., der. (2008, yayımlanmamış çalışma) *Ataerkillik, Piyasa ve Mesleki Değerler. Medyada Aile İçi Şiddetin Temsili ve Üretim Pratikleri*, Ankara: KSGM.
- Gjermani, E. ve Bregu, M. (2003) *Monitoring Media on Domestic Violence, 2001 and 2002*, Tirana: The Women's Center.
- Kabaş, S. (2010) *Hayatını Seçen Kadın, "Hocaların Hocası" Nermin Abadan Unat*, 3. baskı, İstanbul: Doğan Kitapçılık.
- Kaplan, S. *Aile İçi Şiddet Haber Kılavuzu*, İstanbul: Hürriyet ve CNN Türk.
- Kitzinger, J. (2004) "Media Coverage of Sexual Violence Against Women and Children," *Women and Media, International Perspectives*, der. K. Ross ve C. Byerly s. 13-38. Madlen: Blackwell.
- Köker, E. (2000) "Medya Çalışanlarının Cinsel Şiddeti Yorumlama Biçimleri," *Televizyon, Kadın ve Şiddet*, der. N.B. Çelik, s. 317-52., Ankara: KİV Yayınları.
- Köker, E. (2007) "Kadınların Medyadaki Hak İhlalleriyle Baş Etme Stratejileri," *Kadın Odaklı Habercilik*, der. S. Alankuş, s. 117-48, İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- McCanus, J. ve Dorfman, L. (2005) "Functional Truth or Sexist Distortion? Assessing a Feminist Critique of Intimate Violence Reporting," *Journalism*, sayı: 6 (1), s. 43-65.
- Meyers, M. (1997) *News Coverage of Violence Against Women, Engendering Blame*, Londra: Sage.
- Meyers, M. (2004) "American Women and Violence: Gender, Race, and Class in the News," *Critical Studies in Mass Communication*, sayı: 21 (2), s. 95-118.
- Mojab, S. ve Abdo, N. (2006) "Giriş," *Namus Adına Şiddet, Kuramsal ve Siyasal*

- Yaklaşımlar*, der. S. Mojab ve N. Abdo s. 1-14, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Morgan, K. (2006) "Cheating Wives and Vice Girls: The Construction of a Culture of Resignation," *Women's Studies International Forum*, sayı: 29 (5), s. 489-98.
- Rakow, L.F. ve Kranich, K. (2002) "Televizyon Haberlerinde Gösterge Olarak Kadın," *Medya, Kültür, Siyaset*, der. S. İrvan, s. 515-48, 2. baskı, Ankara: Alp.
- Rizvi, J. (2006) "İsveç Toplumunda Namus Adına Uygulanan Şiddet: İsveç Deneyiminden Alınabilecek Dersler," *Namus Adına Şiddet, Kuramsal ve Siyasal Yaklaşımlar*, der. S. Mojab ve N. Abdo, s. 225-38. İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Ryan, C., Anastario, M. ve DaCunha, A. (2007) "Changing Coverage of Domestic Violence Murders: A Longitudinal Experiment in Participatory Communication," *Journal of Interpersonal Violence*, sayı: 21 (2), s. 209-28.
- Sancar, S. (2004) "Otoriter Türk Modernleşmesinin Cinsiyet Rejimi," *Doğu-Batı*, sayı: 29 (7), s. 197-211.
- Sarnavka, S. (2003) "Using the Master's Tools: Feminism, Media and Ending Violence Against Women," *Gender and Development*, sayı:11 (1), s. 91-3.
- Silveirinha, M.J. (2007) "Displacing the 'Political,'" *Feminist Media Studies*, sayı: 7 (1), s. 65-79.
- TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2000) *Popüler Kültür Ürünlerinde Kadın İstihdamını Etkileyebilecek Öğeler*, Ankara.
- TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010*, Ankara.
- Timisi, N. (1996) *Medyada Cinsiyetçilik*, Ankara: TC Başbakanlık Kadının Statüsü ve Genel Müdürlüğü.
- Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve British Council (2007) "Kadın ve Cinsel Yönelim," *Medya ve Çeşitlilik Kılavuzu*, Ankara.
- van Zoonen, L. (1994) *Feminist Media Studies*, Londra: Sage.
- Washington State Coalition Against Domestic Violence (2002) *Covering Domestic Violence, A Guide for Journalists and Other Media Professionals*, Seattle: Wscadv.